

УДК 378.937

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-3-44>

Діана РОМАНЮК,

orcid.org/0000-0002-8168-8729

аспірантка кафедри загальної педагогіки та спеціальної освіти

Ізмайльського державного гуманітарного університету

(Ізмаїл, Одеська область, Україна) dianyazyan@gmail.com

КОМУНІКАТИВНА ВЗАЄМОДІЯ У ВОЛОНТЕРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ

У статті розглядається проблема підготовки майбутніх філологів до комунікативної взаємодії у волонтерській діяльності. Комунікативна взаємодія відображає взаєморозуміння та взаємну підтримку співрозмовників, її реалізацію на основі демократичних цінностей, гуманістичних принципів, етичних стандартів, мовних норм. Функціями комунікативної взаємодії у волонтерстві є надання підтримки іншим людям в умовах війни та у повоєнний час, вияв турботи про людей з особливими потребами, малозабезпечені або багатодітні сім'ї, створення освітнього середовища для дітей, підлітків і дорослих з метою розвитку у них культури мовлення, ознайомлення з цивілізаційним розвитком народів, донесення до представників різних країн знань про українську культурну спадщину. Важливим методом формування комунікативної взаємодії у волонтерстві з урахуванням специфіки гуманітарних освітніх компонентів є самотійна робота; вона орієнтує студентів на виконання завдань в індивідуально відповідному темпі, без керівництва викладача, розвиває здатність поглиблювати знання та переносити їх у нові ситуації використання, передбачає виховання у студентів відповідальності, ініціативності, дисциплінованості, цілеспрямованості, сумлінності. Не менш значущим методом формування комунікативної взаємодії студентів у волонтерській діяльності є науково-дослідницька робота; ця діяльність спрямовує здобувачів вищої освіти на аналіз наукових праць з проблем комунікації, організації волонтерської діяльності, крапцю взаємодії в ній з дітьми та дорослими. Нами було розроблено систему дослідницьких завдань, де перший рівень (аналітично-інформаційний) передбачав аналіз наукової літератури про потенціал волонтерської діяльності. Другий рівень (продуктивно-методичний) завдань спрямовував на утворення методичних прийомів з формування певних компетентностей, знань, якостей у дітей, молоді та дорослих, а третій рівень (практично-реалізаційний) орієнтував на впровадження створених прийомів, перевірку їхньої ефективності впродовж експериментальної дослідницької діяльності.

Ключові слова: діяльність, волонтерський, взаємодія, комунікативний, філолог, бакалавр, метод, формування.

Diana ROMANIUK,

orcid.org/0000-0002-8168-8729

Postgraduate student at the Department of General Pedagogy and Special Education

Izmail State University of Humanities

(Izmail, Odesa region, Ukraine) dianyazyan@gmail.com

COMMUNICATIVE INTERACTION IN VOLUNTEER ACTIVITIES OF FUTURE TEACHERS-PHILOLOGISTS: ESSENCE AND METHODS OF FORMATION

The article considers the problem of preparing future philologists for communicative interaction in volunteer activities. Communicative interaction reflects mutual understanding and mutual support of interlocutors, its implementation on the basis of democratic values, humanistic principles, ethical standards, language norms. The functions of communicative interaction in volunteering are to provide support to other people in wartime and post-war times, to show care for people with special needs, to create an educational environment for children, adolescents and adults in order to develop their speech culture, to familiarize them with the civilizational development of peoples, to convey knowledge about the Ukrainian cultural heritage to representatives of different countries. An important method of forming communicative interaction in volunteering is independent work, that orients students to complete tasks at an individually appropriate pace, develops the ability to deepen knowledge and transfer them to new situations of use, provides for the education of responsibility, initiative, discipline, and conscientiousness in students. An equally important method of forming students' communicative interaction in volunteer activities is scientific research work; this activity directs higher education applicants to the analysis of scientific works on the problems of communication, organization of volunteer activities, and better interaction in it with children and adults. We developed a system of research tasks, where the first level (analytical and informational) provided for the analysis of scientific literature on the potential of volunteer activities. The second level (productive and methodological) of tasks was aimed at the formation of methodological techniques for the formation of certain competencies, knowledge, and qualities in children, youth, and adults, and the third level (practical and implementational) was oriented towards the implementation of the created techniques and verification of their effectiveness during experimental research activities.

Key words: activity, volunteer, interaction, communicative, philologist, bachelor, method, formation.

Постановка проблеми. Проблема підготовки волонтерів до ефективної комунікативної взаємодії з іншими людьми є на сьогодні однією з найбільш актуальних. Особливого значення набуває формування готовності до комунікації у волонтерській діяльності майбутніх учителів-філологів, оскільки вони з огляду на ті спеціальні компетентності, що подані в стандарті вищої освіти, мають змогу доносити іншим відомості про соціально-економічні, культурно-історичні надбання українського народу та ознайомлювати українців із досягненнями в культурі, науці, соціальному житті в різних країнах світу. Унікальність комунікації волонтерів – саме майбутніх учителів-філологів полягає у володінні ними українською та іноземними мовами, що відкриває можливості для встановлення більш тісного партнерства в різних аспектах соціально-корисної праці.

Ця проблема пов'язана з такими важливими науково-практичними завданнями, як формування комунікативних умінь у студентства, соціальної компетентності, готовності до міжкультурної взаємодії, здатності до критичного осмислення інформації, гнучкості, адаптивності, швидкого прийняття рішень у непередбачуваних ситуаціях професійної діяльності.

Аналіз досліджень. Різні питання вказаної проблеми розкривалися крізь призму організації комунікативної взаємодії (Бобко, Баляс, 2021), в тому числі в ракурсі термінології, яка використовується (Бусел, 2006), сприяння досягненню консенсусу (Григор, 2018), професійної підготовки майбутніх філологів (Князян, 2007; Ситнікова, 2024), психологічних засад формування готовності до міжкультурної взаємодії (Шапар, 2005; Demorgon, 2009; Frame, 2008).

Натомість проблема формування готовності майбутніх філологів до комунікативної взаємодії з огляду на особливості волонтерської діяльності потребує більш ґрунтовного висвітлення.

Мета статті – розкрити сутність та методи підготовки майбутніх педагогів філологічного профілю до комунікативної взаємодії в процесі волонтерської діяльності

Виклад основного матеріалу. Насамперед варто зазначити, що термін «взаємодія» розкривається в лінгвістичних джерелах як «взаємний зв'язок між предметами у дії» (Бусел, 2004: 85), це є діяння разом, згуртовано відповідно до певної мети. На думку психологів, взаємодія – це є «процес безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів (суб'єктів) один на одного, що породжує їхню взаємну обумовленість і зв'язок» (Шапар, 2005: 46). Правомірно наголошується на

тому, що взаємодія є важливим інтеграційним, синтезуючим чинником, котрий і впливає на утворення певних структур. У цьому ракурсі варто підкреслити значущість забезпечення ефективної міжособистісної взаємодії, котра полягає у різних за формою засобах вербального вираження, часу, сфери вияву контактування людей, що сприяє змінам у їхній мотивації, поведінці, спілкуванні, діяльності (Шапар, 2005: 46). До того ж комунікативний – це пов'язаний із спілкуванням, з вербальним або невербальним відображенням своїх ідей, ставлень, емоцій, стану тощо.

Отже, комунікативна взаємодія віддзеркалює співпрацю, кооперацію в процесі спілкування в приватному житті, освітньому, соціальному, професійному середовищі. Науковці наполягають на тому, що її доцільно характеризувати предметністю (об'єднання дій ти зусиль індивідів навколо певної мети); експлікованістю (можливість спостереження за її розгортанням та реєстрації провідних її ознак, компонентів, функцій); ситуативністю (прив'язаність до правил, регламенту, умов); рефлексивністю (характер усвідомленості індивідом намірів, наслідків, вияв прогностичності) (Шапар, 2005: 47).

На думку науковців, комунікативна взаємодія саме між викладачами та здобувачами вищої освіти стає більш ефективною за умов вибору доречного стилю комунікації, впровадження діалогу з використанням сучасних технологій, що впливає на якість освітнього процесу, можливості активізації розвитку особистості, втілення її творчого потенціалу, вихованню етичних норм та цінностей (Бобко, Баляс, 2021: 304).

Натомість в умовах багатонаціонального освітнього середовища є доречним розвивати здатність до саме міжкультурної взаємодії, котра, на думку О. Ситнікової, передбачає володіння інформацією про культуру своєї країни, народів світу, готовність до партнерства, виходячи з вимог до вияву солідарності, гуманізму, толерантності, інтересу до спільної творчості та бажання реалізовувати найкращі здобутки світової культури та освіти у власній професійній діяльності з метою підвищення її результативності (Ситнікова, 2024: 50).

Висвітлюючи консенсус як основу міжкультурної взаємодії в глобалізованому світі, О. Григор правомірно наполягає на тому, що сьогодні край важливою є інтеграція «культури, цивілізації й глобалізації в одному контексті» (Григор, 2018: 168), в синтезованому вигляді, в якому й прагнути зрозуміти можливості досягнення згоди між різними країнами та народами в ході зближення цивілізаційного становлення й розвитку Заходу і Сходу, Півночі і Півдня.

Натомість зарубіжні науковці, зокрема J. Demorgon, небезпідставно пріоритезують принцип транскультуралізму як базового задля досягнення рівноправності в міжкультурній співпраці та взаємодії. На думку науковця, саме міжкультурність у діяльності дає можливість всім нам стати кимось значущим за умов демократії та рівності (Demorgon, 2009: 54).

Так само О. Frame підкреслює важливість досягнення взаєморозуміння в спілкування, що є чинником покращення міжкультурної взаємодії (Frame, 2008: 77).

Окреслену проблему є доцільним розглядати також і в ракурсі компетентнісного підходу, відповідно до якого, на правомірну думку М. Князян, комунікативна компетентність відображає такі складові: зацікавлення у вивченні державної та іноземних мов й культур; дотримання високих стандартів та етичних норм комунікації; вияв щирості, взаємної поваги, толерантності в процесі спілкування; демонстрація прагнення гармонізувати міжнародне партнерство; виховання й самовиховання альтруїстичних і комунікативних емоцій; формування настанови до співтворчості у міжнародному контексті; володіння глибокими академічними, лінгвістичними, риторичними, культурологічними тощо знаннями; опанування такими вміннями, як-от створювати концепцію власного висловлювання, втілювати різні стратегії рецепції усної та письмової інформації, досліджувати мовні явища, порівнювати мови, виявляти закономірності; формування здатності висловлюватися логічно послідовно, ясно, доречно, виразно, точно, відповідно до морфологічних, синтаксичних, стилістичних норм мови (Князян, 2007: 88–89).

Отож комунікативна взаємодія, на нашу думку, відображає взаєморозуміння та взаємну підтримку співрозмовників у процесі спілкування, її організацію на засадах демократичних, загальнолюдських цінностей, етичних стандартів, партнерства, співпраці, мовних норм.

Комунікативна взаємодія стає важливою саме в процесі волонтерської діяльності здобувачів філологічних спеціальностей, важливими функціями котрої є надання допомоги іншим людям, їх підтримка в умовах війни та у повоєнний час, турбота про людей з особливими потребами, малозабезпечені або багатодітні сім'ї, ознайомлення українців зі світовою культурою, донесення до представників різних країн знань про надбання українського народу, створення освітнього середовища для дітей і підлітків з метою розвитку у них культури мовлення тощо.

Аналіз стандарту підготовки бакалавра філології, відповідних освітньо-професійних програм переконує в тому, що важливим методом формування комунікативної взаємодії у волонтерстві з урахуванням специфіки гуманітарних освітніх компонентів є самостійна робота. Саме цей вид навчальної праці студентів орієнтує їх на виконання завдань в індивідуально відповідному темпі, без керівництва викладача (який лише формує загальну мету діяльності), розвиває здатність поглиблювати знання та переносити їх у нові ситуації використання (що є основою креативності), передбачає виховання у здобувачів вищої освіти відповідальності, ініціативності, дисциплінованості, цілеспрямованості, сумлінності.

Має педагогічний сенс на початковому етапі навчання впроваджувати самостійні завдання, що передбачають оволодіння термінологією волонтерської діяльності та методологією комунікативної взаємодії. Наприклад, на заняттях з обов'язкової освітньої компоненти «Педагогіка» є доцільним запропонувати студентам-філологам зробити таке:

- створити словник термінів, що відображають з одного боку – волонтерство, з іншого – комунікативну взаємодію на рівні соціології, лінгвістики, психології, культурології;

- розробити презентацію про сучасне волонтерство, порівняти діяльність волонтерів в Україні та світі;

- написати реферат про особливості комунікації волонтера з іншими людьми в контексті різної ситуативної взаємодії;

- утворити систему порад для покращення комунікативної взаємодії у різних групах людей: дітьми, підлітками, людьми похилого віку; представниками різних національностей, соціальних та професійних сфер.

На заняттях з освітньої компоненти «Методика викладання іноземної мови та зарубіжної літератури» є доречним упровадження самостійних завдань, наприклад:

- розробити нестандартні уроки (уроки-екскурсії, уроки – віртуальні подорожі, уроки – прес-конференції тощо) для ознайомлення учнів з культурною спадщиною країни, мова якої вивчається;

- запропонувати систему порад для вчителів-практиків з використання потенціалу іноземної мови як засобу терапевтичного впливу на дітей і підлітків в умовах війни;

- організувати на базі закладу загальної середньої освіти культурно-виховне середовище для дітей – внутрішньо переміщених осіб з наданням додаткових послуг з вивчення іноземних

мов, зарубіжної літератури, організації різних навчально-розвивальних проєктів.

Не менш важливим методом формування комунікативної взаємодії студентів-філологів у волонтерській діяльності є науково-дослідницька робота. Наголосимо, що ця діяльність спрямовує здобувачів вищої освіти на аналіз наукових праць з проблем комунікації, організації волонтерської діяльності, кращої взаємодії в ній з дітьми та дорослими.

У процесі опанування освітніх компонентів, заявлених у освітньо-професійних програмах, є доцільним запропонувати майбутніх бакалаврам філології дослідницькі завдання, наприклад, з «Педагогіки»:

- підготувати доповідь про витоки волонтерства та його вплив на розвиток комунікативних умінь у дітей та підлітків;

- провести інтерв'ювання педагогів-практиків, проаналізувати відповіді та розробити презентацію про потенціал волонтерської діяльності саме вчителів-філологів з виховання (морально-етичного, патріотичного, громадянського, розумового, культурного, трудового, фізичного, екологічного тощо) молодого покоління;

- проаналізувати наукові джерела з проблеми організації волонтерами міжкультурної взаємодії здобувачів освіти в учнівському колективі, результати наукового пошуку оформити у вигляді реферату.

Натомість у ході викладання вибіркової освітньої компоненти «Основи педагогічної майстерності» має сенс упровадити дослідницькі завдання такого характеру:

- організувати опитування серед досвідчених волонтерів про труднощі, які виникають у комунікативній взаємодії зі школярами, у яких спостерігаються певні проблеми (соціально-комунікативні, навчальні, поведінкові в сім'ї, закладі освіти);

- спираючись на отримані дані, розробити пам'ятку для волонтера про вимоги до організації індивідуальної педагогічної бесіди з різними категоріями дітей, які потребують допомоги (діти з особливими освітніми потребами; діти, які є внутрішньо переміщеними; діти з виявом девіантної поведінки тощо).

Освітня компонента «Перша/друга іноземна мова (англійська, іспанська, німецька, французька та інші)» на фінальному етапі навчання (4 курс) в

бакалавріаті має неабиякі можливості для проведення досліджень іноземними мовами. Нами було запропоновано систему дослідницьких завдань, де перший їх рівень (аналітично-інформаційний) передбачав аналіз наукової літератури про потенціал волонтерської діяльності, другий рівень (продуктивно-методичний) – утворення методичних прийомів з формування певних компетентностей, знань, якостей у дітей, молоді та дорослих, третій рівень (практично-реалізаційний) – впровадження згенерованих прийомів, перевірка їхньої ефективності впродовж трьох етапів (констатувального, формувального, контрольного) експериментальної науково-дослідницької діяльності. Наприклад:

- виберіть наукові праці іноземною мовою з проблеми покращення саме з використанням можливостей волонтерства глобального партнерства, функціонування суспільства як миролюбного, відкритого заради розвитку людства (відповідно до цілей, визначених у резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 2015 року); дайте їм критичну оцінку й висловіть власне ставлення;

- розробіть систему методичних прийомів та виховних заходів з формування у здобувачів освіти здатності до комунікативної взаємодії в ході опанування іноземною мовою;

- перевірте ефективність розробленого Вами підходу в процесі волонтерської діяльності на базі закладів загальної середньої освіти, реабілітаційних центрів, закладів неформальної професійної освіти тощо.

Висновки. Отже, комунікативна взаємодія в ході волонтерської діяльності віддзеркалює взаєморозуміння, взаємопідтримку та взаємодопомогу на основі як суто лінгвістичних норм (мовних, мовленнєвих), так і соціальних (гуманістичних ціннісних орієнтирів, демократії, партнерства, толерантності, прагнення до саморозвитку). Важливими методами підготовки студентів до волонтерства в процесі їхньої професійної підготовки є самостійна робота та науково-дослідницька діяльність, котрі складають базис становлення особистості фахівця-філолога в закладі вищої освіти. Перспективи дослідження вказаної проблеми полягають у висвітленні педагогічних умов формування здатності до ефективного спілкування майбутніх філологів у волонтерській діяльності на етапі їхньої професійної підготовки на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобко Л.О., Баляс Я.С. Особливості комунікативної взаємодії викладачів і студентів. *Молодий вчений*. 2021. № 5 (93). С. 301–304. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-5-93-57>

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Григор О. Консенсус як чинник міжкультурної взаємодії в умовах соціокультурної глобалізації. *Вісник Прикарпатського університету*. Політологія. 2018. Вип. 12. Т. 1. С. 166–173.
4. Князян М.О. Система формування самостійно-дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов у процесі ступеневої підготовки : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Ізмаїл, 2007. 445 с.
5. Ситнікова О. В. Формування у майбутніх бакалаврів філології готовності до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності : дис. ... доктор філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Ізмаїл, 2024. 264 с.
6. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар. Харків : Прапор, 2005. 640 с.
7. Demorgon J. Complexité des relations culturelles dans l'histoire des pays et des pédagogies. *Synergies Pays Riverains de la Baltique*. 2009. №6. P. 49–57.
8. Frame A. Repenser l'interculturel en communication. Performance culturelle et construction des identités au sein d'une association européenne. *Sciences de l'Homme et Société*. Université de Bourgogne : 2008. 644 p.

REFERENCES

1. Bobko L.O., Balias Ya.S. (2021). Osoblyvosti komunikatyvnoi vzaïemodii vykladachiv i studentiv [Features of communicative interaction of teachers and students]. *Molodyi vchenyi*. № 5 (93). S. 301–304. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-5-93-57> [in Ukrainian].
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2004). [Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language] / Uklad. i holov. red. V.T. Busel. Kyiv; Irpin : VTF «Perun». 1440 s. [in Ukrainian].
3. Gryhor O. (2018). Konsensus yak chynnyk mizhkulturnoi vzaïemodii v umovakh sotsiokulturnoi hlobalizatsii [Consensus as a factor of intercultural interaction in the context of sociocultural globalization]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu*. Politolohiia. Vyp. 12. T. 1. S. 166–173. [in Ukrainian].
4. Kniazian M.O. (2007). Systema formuvannia samostiino-doslidnytskoi diialnosti maibutnikh uchyteliv inozemnykh mov u protsesi stupenevoi pidhotovky [The system of formation of independent research activities of future teachers of foreign languages in the process of graduate training] : dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.04. Izmail. 445 s. [in Ukrainian].
5. Sytnikova O. V. (2024). Formuvannia u maibutnikh bakalavriv filolohii hotovnosti do mizhkulturnoi vzaïemodii u profesiinii diialnosti [Formation of readiness for intercultural interaction in professional activity among future bachelors of philology] : dys. ... doktor filosofii za spetsialnistiu 011 Osvitni, pedahohichni nauky. Izmail, 2024. 264 s. [in Ukrainian].
6. Shapar V. B. (2005). Suchasnyi tлумachnyi psykholohichnyi slovnyk. [Modern explanatory psychological dictionary]. Kharkiv : Prapor. 640 s. [in Ukrainian].
7. Demorgon J. (2009). Complexité des relations culturelles dans l'histoire des pays et des pédagogies [Complexity of cultural relations in the history of countries and pedagogies]. *Synergies Pays Riverains de la Baltique*. №6. P. 49–57. [in French].
8. Frame A. (2008). Repenser l'interculturel en communication. Performance culturelle et construction des identités au sein d'une association européenne [Rethinking intercultural communication. Cultural performance and the construction of identities within a European association]. *Sciences de l'Homme et Société*. Université de Bourgogne. 644 p. [in French].